

Informatieboek

MASSACULTUUR

in de tweede helft van de twintigste eeuw en hedendaagse
beeldende kunst

Kunst Algemeen.

Samenstelling:

van de Kamp, M.Th. Informatieboek Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw en hedendaagse beeldende kunst. Kunst Algemeen. Tilburg, Kunstcontext.com

Bronnen gebruikt:

- Veenker, R., Janssens, M., Osse, L., & Reijntjes, J. (2003). *Palet ckv 2 Massacultuur*. Utrecht/Zutphen, Thieme-Meulenhoff.
- Website van het Walker Art Center, Minneapolis.
<http://schools.walkerart.org/arttoday/> (Ned. Vert. M.Th. van de Kamp.)

Kunst Algemeen - subdomein 6:

Massacultuur in de tweede helft van de 20^e eeuw.

Inhoud informatieboek

H 1: Massacultuur en postmodernisme

- 1.1 - Inleiding.
- 1.2 - Massacultuur, massamedia en massacommunicatie
- 1.3 - Jeugdcultuur en supersterren
- 1.4 - Popart
- 1.5 - Soap
- 1.6 - Hollywood
- 1.7 - Reclame en filmmuziek
- 1.8 - Musicals en filmmusicals
- 1.9 - Postmodernisme in de architectuur
- 1.10 - Ontwikkelingen in het postmodernisme vanaf de jaren tachtig
- 1.11 - Het verband tussen postmodernisme, massacultuur en multidisciplinaire kunst
- 1.12 - Videoclips
- 1.13 Directors Label

H 2: Hybriditeit in de hedendaagse kunst: een synthese van modernisme en postmodernisme in de kunst van de 21ste eeuw.

- 2.1 - Veranderde maatschappelijke situatie vanaf 2000
- 2.2 - Herwaardering van het modernisme?.
- 2.3 - Modernisme, antimodernisme, postmodernisme, supermodernisme, altermodernisme of transmodernisme?
- 2.4 - Hybriditeit in de kunst

H 3: Hedendaagse kunst in de 21ste eeuw

- 3.1 Hoe kun je hedendaagse kunst begrijpen?
- 3.2 Waarom is dit nu kunst?
- 3.3 Media, Materialen en Betekenis
- 3.4 Elementen en principes in de hedendaagse kunst
- 3.5 Appropriation – hergebruik
- 3.6 Tijd
- 3.7 Performance
- 3.8 Space
- 3.9 Hybriditeit

Subdomein 6: Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw.

Hoofdstuk 1: Massacultuur en postmodernisme

1.1 Inleiding

Na de tweede wereldoorlog begon het tijdperk van de sociaaleconomische vooruitgang. Mensen hoefden minder lang te werken en kregen meer geld te besteden. Dit leidde tot een toename van de welvaart en vrije tijd voor meer mensen waardoor de zogenaamde consumptiemaatschappij in de jaren 60 kon ontstaan. Velen wilden graag de nieuwste artikelen en producten bezitten zoals stofzuigers, wasmachines, platenspelers, tv's enzovoorts. Producenten probeerden mensen vooral te verleiden om zoveel mogelijk producten te consumeren. Dat was goed voor de economie en daardoor kon de welvaart blijven stijgen. Dit principe is gebaseerd op het kapitalistische systeem, dat is een op winst gerichte vrije markteconomie waarbij het aanbod zo goed mogelijk afgestemd wordt op de vraag. In deze periode ontstond de massacultuur.

1.2 Massacultuur, massamedia en massacommunicatie

Vanaf de jaren zestig ontstond een overheersende cultuur die door de smaak van de grote massa bepaald werd: de massacultuur. De massamedia hadden een belangrijke rol in de verspreiding van deze massacultuur. Massamedia zijn de middelen waarmee de massacultuur op een professionele manier verspreid kan worden, zoals: pers, radio, film, televisie en internet. Omdat men met behulp van deze media kan communiceren met een groot publiek spreekt men van massacommunicatie.

Het massaal produceren van artikelen zorgde voor eenheid in uiterlijk en vormgeving van veel voorwerpen. Het unieke en exclusieve karakter van een product raakte daarbij op de achtergrond. Kunstenaars, architecten, filmregisseurs en muzikanten maakten daar dankbaar gebruik van. In vorm- en beeldtaal werd gretig gebruik gemaakt van herkenbare

producten die onze samenleving voortbracht. Bovendien konden deze kunstwerken gereproduceerd worden, zodat zoveel mogelijk mensen hun kunst konden zien en/of kopen. Beeldende kunstenaars als Andy Warhol, Roy Lichtenstein en Jeff Koons zijn hier beroemd mee geworden. In hun kunstwerken kwam het beeld aan de orde dat de moderne mens in de consumptiemaatschappij van de werkelijkheid had. Aspecten als sociale klassen, seksualiteit, media, maar ook de functie van kunst tegenover populaire cultuur speelden daarbij een rol. De snelheid waarmee kennis kon worden genomen van wat er zich in andere werelddelen afspeelde, zorgde ervoor dat ideeën meer dan ooit gekopieerd en gebruikt werden. In de muziekindustrie zijn begrippen als cover, bewerking, plagiaat en citaat al lang geen besmette woorden meer.

1.3 Jeugdcultuur en supersterren

De Amerikaanse cultuur weerspiegelde het naoorlogse ideaal van vrijheid. Een nieuw soort jongerencultuur, die zich afzette tegen de gevestigde orde en tegen de generatie van hun ouders, waaide uit Amerika over naar West-Europa. De Amerikaan Elvis Presley werd een van de grote nieuwe helden van de jeugd. Hij werd over de hele wereld beroemd als superster. De invloed van de massamedia maakte het ontstaan van supersterren mogelijk. Die invloed is in de loop van de tijd alleen maar toegenomen. Ga maar na welke rol bijvoorbeeld MTV heeft gekregen in het bepalen van de trend in muziek en jongerencultuur. Vanaf de zestiger jaren richtten film, tv, en radio zich steeds sterker op jeugdcultuur en subculturen. Popmuziek, dansrages, mode & lifestyle worden door de massamedia verspreid naar een breed en vaak jong publiek.

1.4 Popart

In Amerika en Engeland ontstond in de jaren zestig de Popart. In deze kunststroming werd de consumptiemaatschappij/ massacultuur als onderwerp genomen door Pop-Art kunstenaars als Warhol, Lichtenstein, Hamilton, Oldenburg, Kienholz. Met name Andy Warhol en Roy Lichtenstein zijn bij een heel groot publiek bekend geworden. De Pop-art kunstwerken waren in oplage vervaardigde zeefdrukken met als onderwerpen: colaflesjes, soepblikken, stripverhalen, brillo dozen, koninginnen, beroemde sterren. Andy Warhol had een atelier, hij noemde dit 'the factory', waar hij zijn zeefdrukken maakte of liet vervaardigen door zijn assistenten. Kunst was dus niet meer het unieke, maar werd een echt massaproduct in de Popart. Niet alleen de onderwerpen maar ook de wijze van verspreiding werd door kunstenaars vanuit de massacultuur overgenomen.

"In the future, everyone will be world-famous for fifteen minutes" – citaat van Andy Warhol

1.5 Soap

De eerste Amerikaanse soap stamt uit 1932. Een zeepfabrikant koopt radiozendtijd om dagelijks een hoorspel van vijftien minuten uit te zenden. Drie van de vijftien minuten gebruikt hij voor reclame van zijn zeeproduct. Deze familiedrama's werden enkele jaren later voor televisie bewerkt. Ze waren erg geliefd is vanwege de mogelijkheden tot identificatie en vanwege de noodzaak tot het blijven volgen van de alledaagse beslommingen. Elke aflevering eindigde met een zogeheten cliff-hanger om de aandacht van de kijkers vast te houden. Door een uitgekiende wereldwijde marketing kan bij de soap gesproken worden over cultuurindustrie. Cultuurindustrie is een begrip dat door Walter Benjamin – een Duitse filosoof – werd genoemd in zijn belangrijke werk "Kunst in het tijdperk van zijn technische reproduceerbaarheid". Benjamin beschreef hoe kunst radicaal veranderde door de invloed van de reproduceerbaarheid van bijvoorbeeld fotografie en film. Het karakter en de

sociale functie van het unieke kunstwerk (het origineel) werden definitief veranderd, omdat 'het unieke' of 'de echtheid' van een kunstwerk onbelangrijk werd door het ontstaan van technische reproducties. Benjamin beschreef dit vanuit een marxistische visie. De marxistische filosofen zagen film bijvoorbeeld als een product van de massacultuur. Film wordt door de markt gemanipuleerd en is gericht is op de smaak van de massa, waarmee deze kunst niet autonoom (onafhankelijk/zelfstandig) is, maar bepaald wordt door de heersende macht van het kapitalisme.

1.6 Hollywood

Vanaf de jaren 70 ontstond in Hollywood de blockbuster strategie. Daarbij wordt geprobeerd om zoveel mogelijk mensen de bioscoop in te lokken met een 'film die je gezien moest hebben!'. Hollywood blockbusters passen goed in het van massacultuur, omdat de filmindustrie (= cultuurindustrie) de vorm en de inhoud vrijwel volledig bepaalt. Wil een film als blockbuster gelanceerd kunnen worden, moet zij inhoudelijk aan een reeks van strakke regels voldoen. De film moet bijvoorbeeld rond een duidelijk plot geconcentreerd zijn, en alle verhaallijnen dienen naar dit plot te leiden. Dit noemt men continuïteit. De personages en karakter van de personages moeten eenvoudig en eenduidig zijn (ofwel het moeten echte helden zijn). Er is doorgaans sprake van een happy end, want het einde van de film moet duidelijk zijn en alle problemen moeten opgelost zijn. Er is sprake van herkenbare genre-films zoals sciencefiction, comedy, horror, musical, love-story enzovoort. Alle filmische middelen worden technisch zo perfect mogelijk gebruikt en daarbij wordt vaak gebruik gemaakt van special effects. Doel daarbij is het zo lang mogelijk vasthouden van de blik van de kijker, net zoals montage en camerabeweging daarop gericht zijn. Soundtracks krijgen een steeds belangrijkere rol in de Hollywoodfilm onder meer vanwege de marketing van de film.

De blockbusterfilm wordt wereldwijd op dezelfde datum in roulatie gebracht. Daarvoor wordt een enorm

publiciteitsoffensief (een marketingcampagne via alle massamedia) gestart om de film onder de aandacht van het publiek te brengen. Voorbeelden van Hollywoodblockbusters: *Jaws*, *E.T.*, *Titanic*, *Indiana Jones*, *Men in Black*, *Independant Day*, *James Bond*, *Jurassic Park* en *The Matrix*. Om deze blockbusterstrategie succesvol te laten blijven, moest de filmindustrie in de jaren 80 en 90 in toenemende mate geld pompen in de productie van een film. Scriptschrijvers vroegen steeds meer geld voor succesvolle scripts; beroemde regisseurs vroegen vaker een winstpercentage; de nieuwe generatie Hollywood-filmsterren vroegen hogere honoraria (denk aan Tom Cruise, Tom Hanks, Bruce Willis, Julia Roberts); marketingkosten liepen verder op omdat overall in de wereld op hetzelfde moment een film gepromoot moest worden volgens de blockbusterstrategie. De extra winst was nodig om de volgende Hollywoodfilm weer te kunnen financieren. Vanaf de jaren 90 blijkt echter, dat er steeds meer onafhankelijke filmmaatschappijen in verzet komen tegen deze strakke regels van Hollywood, en zij worden toch erg succesvol. Voorbeelden van deze onafhankelijke films zijn *Blue Velvet*, *Fargo*, *Festen*, *Trainspotting*, en *The Blairwitch Project*. De Hollywoodblockbuster heeft dus concurrentie gekregen van deze onafhankelijke filmmaatschappijen.

1.7 Reclame en filmmuziek

Om de toename in kosten van de blockbuster te kunnen financieren, kwam men met een aantal gerichte marketingactiviteiten zoals het toepassen van product-reclame in films. Zo kiest James Bond heel duidelijk voor bepaalde Philips apparaten en maakt Disney reclame bij Mac Donalds bij het happy meal. Merchandising van allerlei artikelen waarop het logo van de film te zien is krijgt een grotere rol toebedeeld. Ook worden immense bioscoopcomplexen gebouwd, waar veel films in hetzelfde weekend hun blockbuster première kunnen hebben.

Maar films maken ook steeds vaker gebruik van de populariteit van MTV onder

jongeren. Zij zorgen ervoor dat een blockbuster goede promotie krijgt op MTV, en dat de film voorzien wordt van een hit-song, die de kijkers van MTV naar de bioscoop lokt. MTV wordt op deze manier dus als reclamekanaal gebruikt: door filmhits met een pakkende song in een mooie videoclip te verpakken, waarbij de clip een soort filmtrailer wordt. MTV is overigens onderdeel van een grote multinational, die ook de grote filmmaatschappijen bezit en die nog veel andere bedrijven bezit, die bij uitstek producten leveren die gericht zijn op de jongerencultuur.

1.8 Musicals en Film-musicals

Op Broadway in New York en West-end in Londen worden de belangrijkste theater musicals gespeeld. Beroemde musicals zijn: *My Fair Lady*, *Jesus Christ Superstar*, *Cats*, *Les Miserables* en *Aïda*. Wanneer een theatern musical erg succesvol is, wordt er vaak later ook een filmversie van gemaakt (of andersom) zoals bij *Hair*, *Jesus Christ Superstar*, *Saturdaynight Fever*, *Grease* en *Evita*.

1.9 Postmodernisme in de architectuur

Postmodernisme werd vanaf het einde van de jaren zeventig in de architectuur een toonaangevende richting. Aanvankelijk begonnen in de architectuur, wordt het Postmodernisme later ook de belangrijkste stroming in veel andere kunst disciplines. In de architectuur lanceerde Charles Jencks het begrip postmodernisme, waarmee hij reageerde op het modernisme. In het modernisme van de twintiger jaren was het streven *form follows function* en *less is more*, waarbij ontwerpen vooral functioneel en niet decoratief moesten zijn. De strakke ontwerpen van het Bauhaus, De Stijl en Le Corbusier waren daarvan het voorbeeld. Architecten gingen in de jaren tachtig dwars tegen deze uitgangspunten in: zij wilden weer frivoliteit in de architectuur en gebruikten daarom volop decoratie; veel toegevoegde (felle) kleuren; herkenbare vormen - zoals een gebouw in de vorm van een antieke kast van Philip Johnson (AT&T building) ; stijlcitaten - bijvoorbeeld uit de klassieke architectuur (timpanen en

zuilen); en verschillende materialen zoals glas, staal, baksteen en marmer. Nieuwe uitgangspunten werden weergegeven in uitspraken als *less is a bore* (Robert Venturi) en *form follows fantasy* (Bernard Tschumi). Een goed voorbeeld van Postmodernistische architectuur zie je in de gebouwen van Michael Graves, James Stirling en Hans Hollein. In de beeldende kunst kreeg het begrip Postmodernisme een veel bredere betekenis. Daar ontstond de kreet *anything goes* waarmee aangegeven wordt dat kunstenaars volledige vrijheid willen.

1.10 Ontwikkelingen in het postmodernisme vanaf de jaren tachtig

De hierboven genoemde opvattingen worden vanaf de jaren tachtig verder ontwikkeld zowel in de kunsten als in de filosofie. Vanaf dan wordt ook er met betrekking tot de stromingen in de diverse kunst disciplines over het postmodernisme gesproken. Ondanks de vrijheid die individuele kunstenaars zich veroorloven, zijn er toch ook overeenkomsten te ontdekken.

Het is niet mogelijk om een eenvoudige definitie te geven van het postmodernisme. De volgende punten geven echter de belangrijkste aspecten:

- Er zijn **geen allesomvattende ideologieën** meer zoals het marxisme of communisme. Deze ideologieën uit de eerste helft van de twintigste eeuw, waren eenduidig en richtinggevend. Als je bijvoorbeeld het marxisme aanhing, diende je op alle maatschappelijke vlakken (levensbeschouwing, maatschappij, economie) uitsluitend de theorie van Marx te volgen. Na de val van de muur in Berlijn, vallen deze ideologieën weg en vanaf dan is er sprake van Pluralisme.
- **Pluralisme** wil zeggen: er is niet meer één toonaangevende ideologie of stroming in de kunst maar meerdere opvattingen kunnen volkomen gelijkwaardig naast elkaar bestaan. Een voorbeeld van Pluralisme is cultuurrelativisme.
- Bij **Cultuurrelativisme** is er sprake van het accepteren van andere culturele levensvisies dan de westers

georiënteerde. 'Relativisme' betekent dat de westerse cultuur niet de enige invloedrijke cultuur is, maar dat andere culturen waarden kunnen hebben, die net zo belangrijk zijn. De westerse cultuur zou daarom niet dominant moeten zijn ten opzichte van andere culturele waarden.

- Ten aanzien van de visie op geschiedenis geldt dat deze **fragmentarisch** is. Dat wil zeggen: geschiedenis is niet één lijnrecht proces in de tijd, waarbij alles steeds beter wordt. Maar geschiedenis kun je vanuit verschillende tijden of visies op een compleet andere manier bekijken. Interpretatie van de geschiedenis is daarom tijdgebonden en cultuurgebonden. Er is kan dus geen sprake zijn van één lijnrechte of één juiste visie op geschiedenis.

1.11 Het verband tussen postmodernisme, massacultuur en multidisciplinaire kunst

Postmodernisme is niet hetzelfde als massacultuur, maar er zijn wel veel raakvlakken. In onderstaande beschrijvingen worden de belangrijkste elementen van het postmodernisme in verband gebracht met massacultuur en kunst.

Je ziet tegenwoordig vaak dat er sprake is van **grensoverschrijdingen tussen kunst disciplines**: in theaterstukken of bij moderne dans wordt veel gebruik gemaakt van videobeelden of een D.J. Omdat hier meerdere kunst disciplines met elkaar vermengd worden spreek je over **multidisciplinaire kunst**. Wanneer verschillende kunstvormen echt tot één geheel geïntegreerd worden spreek je over interdisciplinaire kunst. Een voorbeeld van **interdisciplinaire kunst** is de videoclip "The Box" van de technogroep Orbital. In deze clip is de techno-muziek helemaal verweven is in de technische (gemanipuleerde) beelden: muziek en beeld vormen samen een nieuw geheel. De hoofdpersoon is een professionele actrice, en zij loopt alsof zij een verdwaald buitenaards wezen is, heel traag door een grote stad, waarin alles zich versneld afspeelt. In deze videoclip

zijn muziek, beeld en verhaal (acteren) dus één samenhangend geheel geworden.

In de hedendaagse kunst zie je dat de **grens tussen low art en high art vervaagt**. Kunst werd ten tijde van het modernisme als elitair (high art) beschouwd en werd doorgaans gewaardeerd door een kleine groep van kenners. Later werd deze kunst dan geaccepteerd en gewaardeerd door de massa. Nu zie je dat bijvoorbeeld veel videokunstenaars (Daniëlle Kwaaitaal) of fotografen (Anton Corbijn) hun videoclips en foto's zowel in het clubcircuit c.q. in muziektijdschriften tonen als in musea, die daardoor een veel breder publiek ontvangen. Kunstenaars willen tegenwoordig veelal kunst maken die ook buiten de muren van musea plaats kan vinden en betekenis heeft. Zij maken dan bijvoorbeeld kunstwerken die gebonden zijn aan een bepaalde locatie buiten het museum en/of een relatie met het publiek aangaan. Een voorbeeld van deze kunst die speciaal voor een bepaalde tentoonstelling en locatie door de kunstenaar gemaakt werd, is de tentoonstelling panorama 2000 waarbij kunstenaars door heel Utrecht kunstwerken gemaakt hebben voor speciale plaatsen in de stad.

In de cultuur van het modernisme had elke kunstenaar zijn eigen specifieke stijl waardoor duidelijk te herkennen was wie een bepaald kunstwerk had gemaakt. In het postmodernisme is het **niet meer belangrijk om origineel te zijn**, enerzijds vanwege de mogelijkheid tot reproduceren en anderzijds omdat men vindt dat alles ooit al eens gedaan is. Het wegvallen van stijlgericht werken heeft tot gevolg dat kunstenaars zonder enig probleem van de ene stijl op de andere kunnen overstappen. Stijlen worden vaak gemengd met citaten uit of verwijzingen naar andere stijlen. Dit noemt men **eclecticisme**. Je ziet dit bijvoorbeeld in het werk van de Nederlandse beeldend kunstenaar Rob Birza. In het modernisme streefde elke stroming duidelijke esthetische normen na. Het Bauhaus had 'vorm volgt functie' als leidraad en Mondriaan vond dat abstracte

kunst vooral geen enkele illusie mocht tonen. In het postmodernisme zijn de knellende voorschriften van een bepaalde stijl niet meer gewenst. Nu zijn er **geen vaststaande esthetische normen meer** die gevolgd moeten worden. Esthetische normen zijn dus relatief geworden, en worden steeds opnieuw bepaald door de kunstenaar of door de door hem gekozen invalshoeken.

Autonome kunst is naar de achtergrond verdwenen. Abstractie in de beeldende kunst, die vaak samenhang met het streven naar autonomie, verdwijnt mede daardoor bijna volledig en de herkenbaarheid wordt wederom belangrijk. **Figuratie, ornament en verhalende verwijzingen** komen in de kunst terug. Dat zie je bijvoorbeeld in de kunstwerken van Francesco Clemente en van Marlene Dumas. Omdat kunst niet meer per definitie autonoom moet zijn, zoals in het modernisme, kan de commercie belangrijker worden in de kunst. Kunst wordt dus vaker in samenhang met of in opdracht van de cultuurindustrie gemaakt. Kunstenaars zelf maken ook in toenemende mate gebruik van **reclame, PR, marketing**. Kunst wordt zelfs in steeds sterkere vorm mede bepaald door de commercie. Kunstenaars als Jeff Koons en Rob Scholte spelen in op de commerciële aspecten van de kunst.

De **rol van de techniek** is in het postmodernisme heel belangrijk: **reproduceerbaarheid van kunst** door fotografie, film en computer. Dit heeft veel invloed gehad op de aard van de postmodernistische kunst. In de muziek zie je dit bijvoorbeeld in het veelvuldig gebruik maken van gekopieerde fragmenten in: covers, geluids-samples of citaten uit muziekfragmenten. Met de introductie van de televisie, de film en de computer zijn er **verschillende schijnwerkelijkheden** ontstaan. Deze nieuwe (schijn)werkelijkheden worden door kunstenaars gebruikt om hun kunst te actualiseren. De film "The Truman Show" laat deze schijnrealiteit heel goed zien. Nog een stap verder is het naar de **virtuele realiteit**: dit zie je in "The Matrix", waarin je als kijker meegenomen wordt in

de bijna echt lijkende realiteit die via computerbeelden ontstaan is.

In het postmodernisme is de nadruk komen te liggen op **het heden**. In een cultuur waar **consumeren, vermaakt worden, hedonisme en materialisme** belangrijke mechanismen zijn, moet de kunst dus vooral verleidelijk zijn. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de video- en computerkunst van bijvoorbeeld Micha Klein: met daarin veel verwijzingen naar reclame, uitgaan (house, dance cultuur) en mode.

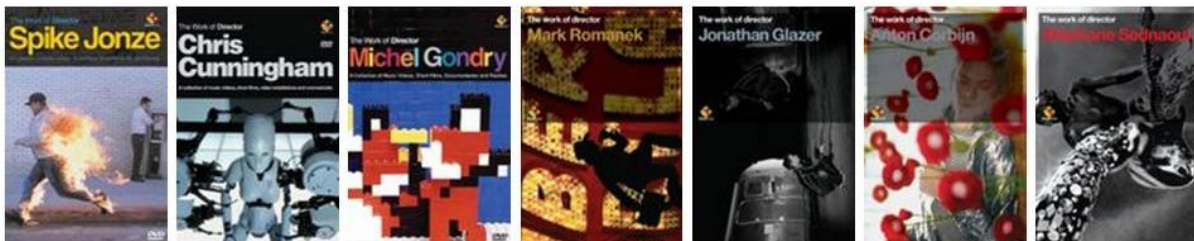
1.12 Videoclips

Veel van bovengenoemde kenmerken van het postmodernisme zijn terug te vinden in de videoclip, daarom is dit een postmoderne kunstvorm bij uitstek. Zo is er in videoclips sprake van grensoverschrijdingen van kunstdisciplines (muziek, dans, acteren, beeld) en is de grens tussen hoge en lage kunst in de videoclip vrijwel verdwenen: je vindt videoclips niet alleen op MTV of TMF maar ook als kunst in het museum. Videoclips hebben vooral als doel: het verleiden van de kijker. Vanaf het moment dat MTV in de jaren 80 als

popmuziek niet uitsluitend meer op televisie te volgen: internet als (marketing)medium heeft een belangrijke taak van de televisie overgenomen.

1.13 Directors Label

Onder het directors label, zijn erg interessante DVD's uitgekomen met videoclips van hedendaagse regisseurs die op het grensvlak tussen de high-art en low-culture werken. Zij produceren soms ook zelf kunstvideo's (Chris Cunningham). Het opvallende aan deze reeks is, dat het videoclips zijn die niet uitsluitend een verkoopdoel lijken te dienen, maar die als 'kunstproduct' gemaakt zijn. De regisseurs die onder het directorslabel uitgekomen zijn (en die overigens ook al vaak films gemaakt hebben) : Spike Jonze (Fatboy Slim – dansende Christopher Walken clip; en beroemde clip met amateurdansers voor bioscoop); Chris Cunningham (clip van Madonna – Frozen; clips voor Aphex twin) ; Michel Gondry (clips voor Björk en White stripes); Mark Romanek (clip Scream van Michaelen Janet Jackson; clip van Lenny Kravitz); Jonathan Glazer (clip van Jamiroquai met schuivende vloer en

popmuziekzender op televisie verschijnt, raken muziek en marketing bijna onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zijn videoclips nu de reclame voor de muziek, of is de muziek reclame voor de videoclip? Feit is, dat veel videoclips gemaakt worden met de bedoeling om de muziek te verkopen: alles wat effect beoogt, wordt ingezet. De nieuwste technieken worden daarbij gebruikt. Flitsende beelden die je als kijker bijna hypnotiseren; goed in het gehoor liggende muziek; het imago van popsterren; dansrages; subculturen; modestijlen dit alles draagt bij aan de marketingstrategie van MTV. Inmiddels is

clip van UNKLE); Anton Corbijn (clips voor Depeche Mode, U2 en Nirvana); Stephane Sednaoui (clip van Red Hot Chili Peppers). Deze clips geven een goed beeld van de interdisciplinaire vormen van kunst zoals deze vanaf de jaren 80 in de kunst geïntroduceerd zijn. In deze clips zie je combinaties van muziek/dans/acteren/beeldende kunst (video).

Bron:

Palet kv 2 Massacultuur, Thieme-Meulenhoff

Hoofdstuk 2: Hybriditeit in de hedendaagse kunst: een synthese van modernisme en postmodernisme in de kunst van de 21ste eeuw.

2.1 Veranderde maatschappelijke situatie vanaf 2000

Het postmodernisme in de kunst, begon in de jaren 60/70 van de twintigste eeuw. De vraag is of de maatschappelijke situatie zoals deze was in de tweede helft van de twintigste eeuw nu nog hetzelfde is. Door belangrijke **politieke en maatschappelijke ontwikkelingen** zijn er veranderingen ingezet. Zoals de oorlog tegen het terrorisme als gevolg van de 9/11 ramp; de toenemende schaarste van en strijd om brandstoffen en grondstoffen in de wereld; de opkomst van de economie in China en India en Zuid-Amerika en de financiële crisis in Europa. De **globalisering** die vanaf het einde van de twintigste eeuw ontstond, met de opkomst van internet en de nieuwe economie, alleen maar verder doorgezet. Als een reactie op de toenemende globalisering is er veel aandacht gekomen is voor **regionalisering** (localisering, of een combinatie van beide: glocalisering). Toch is de globalisering niet meer tegen te houden. Op het gebied van milieu, grondstoffen, economie en geld maar ook in de kunsten, is de wereld niet meer te beperken tot de eigen locale omgeving alleen. **Kritiek op relativistische perspectieven van het postmodernisme** komt uit allerlei richtingen, maar vooral uit **postkolonialistische** hoek: het cultuurrelativisme heeft ertoe aangezet dat niet-westerse culturen zich beperkt voelden tot hun traditionele cultuur alleen en zich niet zouden mogen moderniseren. Opkomende landen in Zuid-Amerika, het Midden-Oosten, Azië en Afrika streven juist naar modernisering. Kritiek op het postmodernisme en heroriëntatie op modernisme zorgen voor een nieuwe culturele context. Vanuit postkolonialistische visies is het begrip **hybriditeit** daarom opgekomen. Hybriditeit is een vorm van *transformatie, waarbij nieuwe vormen/culturen ontstaan uit een samenvoeging van bestaande vormen/culturen*. Voorbeelden van ontwikkelingen in de hedendaagse cultuur die te relateren zijn aan maatschappelijke aspecten (duurzaamheid, hybriditeit, sociaal engagement van de kunst), verklaren

gedeeltelijk de huidige, hernieuwde aandacht voor het modernisme.

2.2 Herwaardering van het modernisme?

Een van de ontwikkelingen van dit moment in de beeldende kunsten is een herwaardering voor elementen uit het modernisme die het postmodernisme afgezworen leek te hebben zoals abstractie en avant-gardisme. In veel hedendaagse kunst zie je dat kunstenaars en vormgevers in hun werk experimenteren en met abstrahering of abstractie bezig zijn. Dit heeft echter niet meer dezelfde inhoudelijke lading als voorheen, waarbij het streven naar abstractie een streven naar een volledig nieuwe maatschappij symboliseerde, wel is er een politieke en esthetische verwantschap met deze utopische idealen van het modernisme. Daarnaast zie je ook veel kunstenaars juist met de allereenvoudigste middelen en materialen werken.

2.3 Modernisme, antimodernisme, postmodernisme, supermodernisme, altermodernisme of transmodernisme?

In de architectuur lanceerde Hans Ibelings de term supermodernisme voor de gebouwen die voor transit (= doorreis) doeleinden gemaakt worden. Denk aan vliegvelden, supermarkten, winkelcentra enz. Kenmerkend aan deze architectuur is de vormtaal die af en toe sterk gericht lijkt te zijn op de vormtaal van het modernisme: strakke eenvoudige vormen die niet verwijzen naar de omgeving of naar de functie van het gebouw. Anderzijds verwijzen deze gebouwen ook weer naar de verworvenheden van het postmodernisme: vaak wordt er met allerlei (innovatieve) materialen gewerkt die tot decoratieve oppervlaktes leiden. De architectuur van Herzog & de Meuron is daarvan een voorbeeld. Duidelijk is dat de hoogtijdagen van het postmodernisme in de architectuur voorbij lijken te zijn. Voorbeelden van doorgesloten postmodernisme is de wijk *Poundbury* van Léon Krier in Dorset: het inspelen op de wensen van de architectuurconsument, heeft tot een nostalgisch verlangen naar het verleden geleid en daarmee tot conservatieve standpunten in de architectuur en een

conservatieve vormentaal. Door de globalisering, is er in de architectuur ook een ontwikkeling ontstaan gericht op experiment en vernieuwing, zoals blijkt uit de projecten van architecten als Koolhaas en Herzog & de Meuron die het modernisme als inspiratiebron niet verhullen. Volgens Nicolas Bourriaud is de ontwikkeling van globalisering (transnationalisering) in de kunst waarin de politiek-esthetische idealen van de avant-garde beweging te herkennen zijn, als 'Altermodernisme' (veranderd modernisme) te typeren.

2.4 Hybriditeit in de kunst

Je kunt uit alle ontwikkelingen afleiden dat het postmodernisme als stroming niet meer richtinggevend is, maar ook dat verworvenheden (differentiatie, pluralisme, aandacht voor niet-westerse kunst) uit het postmodernisme niet geheel verdwenen zijn. Momenteel lijkt een synthese (transmodernisme) te ontstaan in de kunst die enerzijds een verwantschap laten zien met het gedachtegoed van het modernisme maar waarin anderzijds ook de verworvenheden van het postmodernisme opgenomen zijn. Engagement (kritiek op de politieke en maatschappelijke ontwikkelingen) en utopieën (het creëren van nieuwe werelden) zijn daarvan voorbeelden. In de kunst zie je veel ontwikkelingen naar interdisciplinariteit (Kunst & technologie, grensoverschrijdingen binnen de kunsten) maar anderzijds zie je juist ook weer volop aandacht voor schilderkunst. Al is die schilderkunst dan vaak wel sterk beïnvloed door nieuwe media als fotografie en computerkunst. Deze dubbele ontwikkeling van enerzijds grensoverstijgend werken en anderzijds juist bijna ambachtelijk werken is iets wat je in veel kunsten terugziet van dit moment. Elementen die in de hedendaagse kunst veel voorkomen zijn: appropriation, tijd, performance, space en hybriditeit.

Kenmerken van de hybride kunst van de 21ste eeuw zijn:

- **Transformatie** – ambiguïteit, mengvorm, creativiteit.
- **Transmodernisme** – Synthese van modernisme – postmodernisme. Hernieuwde aandacht voor de kwaliteit van de uitvoering van het

product, maar ondergeschikt aan het proces en de betekenis als uitgangspunt. Complexiteit.

- **Transculturaliteit** – hybriditeit als concept uit het postkoloniale denken.
- **Intersubjectiviteit** – consensus en dissensus door onderzoek en uitwisseling.
- **Interdisciplinariteit** – kruisbestuivingen, grensoverschrijdingen: door onderzoek en samenwerking kan alles dat “aanspoelt” als materiaal gebruikt worden. Integratie tussen kunstdisciplines maar ook kunst & technologie.
- **Creativiteit & Innovatie** - Hybride kunstvormen breiden de mogelijkheden uit voor **experiment en innovatie** in de hedendaagse kunst.

Beeldende kunstenaars: Francis Alÿs; El Anatsui; Maarten Baas; Banksy; Tjebbe Beekman; Michel Blazy; Michael Borremans; Berlinde de Bruyckere; Sophie Calle; Maurizio Cattelan; Hussein Chalayan; Tara Donovan; Peter Doig; Marlene Dumas ; Olafur Eliasson; Shepard Fairey; Urs Fisher; Wang Guangyi; Andreas Gursky; Subodh Gupta; Mona Hatoum; Naoya Hatakeyama; Thomas Hirschhorn; Pierre Huyghe; Folkert de Jong; Anselm Kiefer; Anish Kapoor; Christian Marclay; Julie Mehretu; Kara Walker; William Kentridge; Fang Lijun; Alexander McQueen; Saskia Olde Wolbers; Os Gemeos; Cai Guo-Qiang; Anri Sala; Diller & Scofidio; Michael Raedecker; Neo Rauch; Navin Rawanchaikul; Anselm Reyle; Ugo Rondinone; Pascale Marthine Tayou; Rirkrit Tiravanija; Bill Viola; Ai WeiWei; Zhang Xiaogang.

De internationale kunstmarkt wordt momenteel voor een groot deel door chinese kunstenaars medebepaald zie: <http://imgpublic.artprice.com/pdf/fiac11en.pdf>. Filosofen die momenteel erg belangrijk zijn voor de kunsten zijn: Gilles Deleuze, Alain Badiou, Jacques Rancière.

© Marie-Thérèse van de Kamp, 2012

Hoofdstuk 3: Hedendaagse (beeldende) kunst in de 21ste eeuw

3.1 Hoe kun je hedendaagse kunst begrijpen?

Kunnen we hedendaagse kunst eigenlijk ooit helemaal begrijpen? waarschijnlijk niet. Hedendaagse kunst - de kunst die nu gemaakt wordt - neemt veel verschillende vormen aan en wordt voor veel verschillende doeleinden gemaakt. Omdat het NU gebeurt, hebben we niet het voordeel van de geschiedenis om ons te helpen bij het selecteren van wat goed is en minder goed. Er lijken steeds weer nieuwe ideeën of benaderingen te ontstaan waarvan we nog iets kunnen leren. Hedendaagse kunst begrijpen is een reis met veel interessante tussenstops en zijpaden, een weg waarop we nog een heel leven verder kunnen reizen. Hier zijn een aantal suggesties waarmee we kunnen proberen te begrijpen wat hedendaagse kunst is:

- Kunstwerken beschrijven en de betekenis ervan interpreteren
- Verbanden vinden tussen de technieken en materialen die hedendaagse kunstenaars gebruiken
- De grote ideeën uit specifieke kunstwerken afleiden
- Voorbeelden van die grote ideeën vinden in andere kunstwerken en in je eigen leefomgeving
- Deze ideeën op nieuwe manieren verwerken in je eigen werk.

3.2 Waarom is dit nu kunst?

Waarom is dit nu kunst, is op negen sleutelvragen gericht en op verschillende opdrachten voor elk van de nieuwe elementen, waardoor een discussie zal ontstaan over wat hedendaagse kunst is.

Deze negen sleutelvragen zijn:

- 1: **Wat is kunst?**
- 2: **Moet kunst mooi zijn?**
- 3: **Moet kunst een verhaal vertellen?**
- 4: **Moet kunst realistisch zijn?**
- 5: **Wat komt het eerste: het werk of het idee?**
- 6: **Drukt kunst emoties uit?**

7: Is kunst een object of is het een proces?

8: Wat is het verschil tussen kunst en populaire cultuur (vermaak)?

9: Kan kunst de maatschappij veranderen?

Veel hedendaagse kunst gaat over de vraag: *Wat betekent het, om in onze hedendaagse wereld te leven?* In de hedendaagse wereld zijn er zoveel verschillende onderlinge verbanden te vinden, dat we het een geglobaliseerde wereld noemen. Technologieën zoals internet en satellietcommunicatie hebben de nationale en culturele grenzen vervaagd. Veel mensen reizen grote afstanden vanwege economische redenen, als toeristen of als vluchtelingen (vanwege politieke onrust of natuurrampen). Kunstenaars die zich bewegen tussen verschillende culturen, maken vaak werk waarin persoonlijke of culturele identiteitsvraagstukken ter sprake komen. Racisme, armoede, politieke onrust, wereldgezondheid crises, milieu en klimaatkwesities en terrorisme hebben ons al gedurende generaties geplaagd, en kunstenaars voelen zich vaak diepgaand betrokken bij zulke sociale en politieke kwesities. Veel van hen zijn activisten geworden, omdat ze aandacht wilden vragen voor zulke vraagstukken, of omdat zij kritische vragen opwerpen, en willen werken aan een verandering van de maatschappij door hun kunst.

Maar hoe kan kunst de maatschappij veranderen?

Hoe kan kunst ons helpen bij het leven in onze tijd?

3.3 Media, Materialen en Betekenis

Hedendaagse kunstenaars zijn zich ervan bewust hoe kunst gemaakt werd door de tijden heen, maar zij hebben ook een bijna onuitputtelijke reeks aan media en materialen tot hun beschikking. Veel kunstenaars maken keuzes, zoals of je met traditionele media wilt werken, of industriële

materialen en processen wilt hanteren, of dat je met nieuwe technologieën beelden wilt creëren, of dat je nieuwe hybride vormen van kunst wilt maken door materialen en technieken op een nieuwe manier te verbinden. Regels voor hoe je met traditionele media en materialen zou moeten werken, worden meestal doorbroken of geherdefinieerd, en wat kunst is wordt vaak ter discussie gesteld. Uiteindelijk maken kunstenaars vaak een keuze voor een medium of materiaal, op basis van het idee dat zij willen uitdrukken over hun ervaringen over het leven in de wereld van nu.

Welke materialen kunnen in hedendaagse kunst gebruikt worden?
Hoe kan een bepaalde techniek of medium, een bepaalde betekenis van het kunstwerk inperken of juist uitbreiden?
Hoe maken kunstenaars keuzes over materialen en technieken voor hun kunst?

Voor veel hedendaagse kunst, of kunst die momenteel gemaakt wordt, is de inhoud of betekenis van groter belang dan de materialen of vormen waarmee die kunst gemaakt wordt. Tot kort geleden maakten de meeste kunstenaars kunstwerken waarbij de beschouwer visueel betrokken raakte bij de kunst door de keuze voor het onderwerp en de compositie van de beeldende elementen en de aspecten van de vormgeving. Hedendaagse kunstenaars lijken er eerder in geïnteresseerd te zijn, de beschouwer conceptueel bij hun kunst te betrekken door hun ideeën en kwesties. De beeldende aspecten van kunst, die nog steeds aanwezig zijn, zijn vaak niet genoeg om de betekenis van het kunstwerk goed te kunnen begrijpen.

Het lijkt nodig om nieuwe aspecten voor het beschouwen van kunst te zoeken - of nieuwe betekenissen voor de traditionele termen - om zo de hedendaagse kunst te kunnen begrijpen. Vijf nieuwe elementen voor

de beschouwing van hedendaagse kunst zijn:

- **Appropriation - hergebruik**
- **Tijd**
- **Performance**
- **Space (ruimte)**
- **Hybriditeit**

Net zoals de elementen van lijn, kleur en vorm vaak gebruikt worden om een hele compositie te maken, zo worden deze nieuwe elementen (vaak overlappend) in het werk van hedendaagse kunstenaars gebruikt. Zoals met zoveel hedendaagse kunst en cultuur, kan de betekenis en het gebruik van deze nieuwe elementen veranderen en veranderen, doordat kunstenaars experimenteren en de grenzen in hun werk verleggen. Over 50 - of zelfs 5 - jaar, zullen deze begrippen een andere betekenis gekregen hebben en zullen er nieuwe woorden gezocht worden waarmee kunst beschouwd kan worden. Toch zal het helpen, om hedendaagse kunst te kunnen begrijpen, als je deze termen en begrippen goed begrijpt.

3.4 Elementen en principes in de hedendaagse kunst

Traditioneel, waren de beeldelementen en begrippen voor beschouwing van kunst - inclusief lijn, vorm, kleur en textuur - de visuele bouwblokken van de kunst, zoals deze door Westerse kunstenaars gebruikt werden om ideeën en emoties uit te drukken. Daarnaast leerden kunstenaars hoe zij verf konden gebruiken, of stenen konden houwen, kunstenaars leerden hoe zij met deze elementen konden werken door principes als balans, herhaling, harmonie en symmetrie te gebruiken. In hun poging om betekenis te creëren, gaan hedendaagse kunstenaars vaak voorbij aan deze elementen en principes omdat zij nieuwe concepten en benaderingen zoeken.

Hoe helpen beeldende aspecten en begrippen, de kunstenaar om betekenis te geven in de moderne tijd?

Wat zijn de nieuwe beeldende aspecten en begrippen in de hedendaagse kunst?

Hoe kunnen deze nieuwe beeldende aspecten en begrippen ons helpen de hedendaagse kunst te begrijpen?

Bron:

Deze tekst is een vertaling in het Nederlands door M.T.A van de Kamp, van de teksten van de website van het Walker Art Center, Minneapolis.

<http://schools.walkerart.org/arttoday/>

3.5 APPROPRIATION - hergebruik

Heb je wel eens een gedeelte gekopieerd uit een foto, een advertentie of een andere bron? Wanneer is dat OK? en wanneer is dat niet OK?

We leven in een tijdperk waarin je overvoerd wordt door beelden en objecten. Van televisie tot internet, van de winkelcentra tot de afvalbergen, we zijn omringd door

woorden, beelden en objecten die goedkoop of gratis zijn en die je weg kunt gooien. Het is niet verrassend dat kunstenaars tegenwoordig deze materialen gebruiken bij hun creatieve expressie.

Hergebruiken is lenen. Hergebruik (appropriation) is de praktijk waarbij je nieuw werk maakt door bestaande beelden uit andere bronnen te nemen - uit kunstgeschiedenis boeken, advertenties, de media - en deze vervormt door ze te combineren met nieuwe beelden. De drie-dimensionale versie van hergebruik is het gebruiken van gevonden voorwerpen in de kunst (Marcel Duchamp, Kurt Schwitters, Andy Warhol, Jeff Koons, Damien Hirst). Een gevonden voorwerp is een bestaand object - vaak een gewoon fabrieksproduct - waaraan een nieuwe identiteit gegeven wordt als kunstwerk

of als gedeelte van een kunstwerk. In kunstwerken, waarin hergebruikte spullen verwerkt zijn, kun je twee kwesties onderzoeken:

Wat is de oorsprong, de bron van het beeld of object dat verwerkt is? Waarom heeft de kunstenaar deze beeldbron gebruikt?

Sommige gewone bronnen voor hergebruikte beelden, zijn beelden uit de kunst (heden en verleden), historische documenten, media (film en televisie), of consumenten cultuur (advertenties of producten). Soms is de bron voor ons als beschouwer onbekend, maar roept het een persoonlijke associatie op voor de kunstenaar. De bron kan een hergebruikt beeld zijn of een object zijn dat politiek geladen is, of symbolisch is of ambigu, of het kan de grenzen verleggen van wat qua beelden acceptabel gevonden wordt in de kunst.

Wat doen kunstenaars met hergebruikte beelden?

Hergebruikte beelden kunnen fotografisch of digitaal gereproduceerd, gekopieerd worden of door mechanische apparaten gekopieerd worden (overhead projector, direct aan het kunstwerk vastgemaakt) of op verschillende manieren in het kunstwerk verwerkt. Het resultaat kan gewoonweg een representatie zijn, of juist een verrassende vervorming. Kunstenaars hergebruiken een object soms alleen maar of veranderen het juist, door de schaal of stijl te veranderen, zodat er een nieuwe betekenis ontstaat. Kunstenaars kunnen ook verschillende beelden of objecten naast elkaar plaatsen, of lagen van beelden maken, of beelden opbreken in fragmenten, of ze in een nieuwe context plaatsen, waardoor zij de betekenis van die beelden herdefiniëren of door de objecten in een nieuwe context te plaatsen.

OPDRACHT: Kijk eens naar werken van en beantwoord de volgende vragen:

- **Armando Andrade Tudela; Dave Hullfish Bailey; Miguel Mitlag; Andro Weku; Seth Price**

- **Welke elementen van het werk zijn hergebruikt?**
- **Kun je de bron van de hergebruikte beelden of objecten herkennen?**
- **Wat heeft de kunstenaar gedaan met de beelden om dit werk te maken?**
- **Wat denk je dat de kunstenaar uit wilde drukken in dit kunstwerk?**
- **Hoe helpt de bron of de vervorming van het hergebruikte beeld of object, om de betekenis van dit kunstwerk te begrijpen?**

3.6 TIJD

Hoe weet je wanneer tijd gepasseerd is? (wanneer een lesuur bijna afgelopen is, zonder dat er een klok in het lokaal hangt?) Draag jij een horloge? Heb je een agenda? Lees je de krant? Hoeveel van jouw dagelijkse activiteiten worden bepaald door tijd? Wanneer gaat tijd te snel voor jou? Wanneer lijkt de tijd heel langzaam te gaan?

Tijd neemt een belangrijke, maar vaak onzichtbare plaats in, in de menselijke cultuur. Het controleert onze dagelijkse activiteiten en het inspireert fantasierijke scenario's in science fiction. Nieuwe wereldwijde technieken zoals satelliet televisie, mobiele telefoons en het internet hebben ons idee en ons besef van tijd veranderd en hebben de onmiddellijke ervaring van tijd ten opzichte van afstand gewoon gemaakt. Het is niet verrassend dat het een heel belangrijk element is in het werk van veel hedendaagse kunstenaars.

Het is niet nieuw voor kunstenaars om een specifiek moment in de tijd te kiezen voor hun werk. Historieschilderingen lieten al

belangrijke gebeurtenissen zien, die door de kunstenaars als belangwekkend beschouwd werden voor hun tijd. Hedendaagse kunstenaars gebruiken het element tijd op heel veel verschillende manieren in hun werk. Een specifiek moment in de tijd kan het onderwerp zijn van een kunstwerk, maar kunstenaars kunnen ook manipuleren hoe dat moment ervaren wordt. Kunstenaars kunnen historisch beladen momenten kiezen, of juist alledaagse zelfs saaie momenten. Sommige hedendaagse kunstenaars maken tijd tot het onderwerp van hun werk door systematisch het verloop van de tijd vast te leggen in het werk. Anderen gebruiken media zoals film en video, die van ons verlangen om tijd te investeren in het werk om het werk zo optimaal te kunnen ervaren. Deze media geven kunstenaars de mogelijkheid om tijd te manipuleren - slow motion, fast forward, rewind, repeat, flash-back - als een expressief beeldelement.

OPDRACHT: Kijk eens naar werken van en beantwoord de volgende vragen:

- David Claerbout; Douglas Gordon; Bill Viola; Mapping the Studio (van Bruce Nauman); Aïda Ruilova; Tris Vonna-Michell; Robin Rhode; Matthew Monahan; Andy Warhol (films).

Welke elementen van het werk hebben met tijd te maken?

- **Kun je zien wat de kunstenaar met het gegeven 'tijd' gedaan heeft?**
- **Wat heeft de kunstenaar gedaan met de beelden om dit werk te maken?**
- **Wat denk je dat de kunstenaar uit wilde drukken in dit kunstwerk?**
- **Hoe helpt het inzicht in wat de kunstenaar met het aspect 'tijd' gedaan heeft jou, om de betekenis van dit kunstwerk te begrijpen?**

3.7 PERFORMANCE (optreden)

**Wat houdt het in om op te treden?
Wat is een optreden/performance ?
Waar kunnen performances
plaatsvinden?**

Hedendaagse kunstenaars werken met het idee van performance op twee manieren:

Performance in kunst verwijst naar kunst activiteiten die live voor een publiek gepresenteerd worden, en die gecombineerd kunnen worden met muziek, dans, poëzie, theater, beeldende kunst en video. Of het nu publiek is, privé is, opgenomen op video is, performance kunst heeft vaak betrekking op een kunstenaar die een actie uitvoert, die gepland is, en waarvoor een script geschreven is, of die juist het spontane benadrukt, het onverwachte toevoegsel zoekt. Verschillende soorten performance kunst hebben zich ontwikkeld uit vaak eenvoudige, meestal private onderzoeken van hele alledaagse routines, rituelen of het testen van uithoudingsvermogen tot juist grootschalige, plaatsgebonden omgevingswerken of publieke werken/projecten, multimedia producties en autobiografische cabaret-stijl solo-werken.

Performancekunst beschrijft het onderzoek van de kunstenaar naar de processen, de bewegingen en acties die zij gebruiken om kunst te maken. Deze acties zijn vaak belangrijker voor de kunstenaarspraktijk dan de afgeronde eindwerken. Sommige kunstenaars transformeren hun lichaam tot schilderskwast of muziekinstrument of tot rauw materiaal voor een eindproduct. Anderen creëren publieke of privé-performances, rituelen of multimedia-events waarin het kunstwerk de documentatie of het bijproduct is.

Belangrijke grondleggers van de performancekunst zijn:

Marina Abramović, Bruce Nauman, Herman Nitsch, Christo.

OPDRACHT: Kijk eens naar werken van en beantwoord de volgende vragen:

**- Francis Alys; Marina Abramović; Christo; Job Koelewijn; Martin Creed; Matthew Barney; Geoffrey Farmer; Althea Thauberger; Pierre Hughe; Banksy; Jan Fabre.
Welke elementen van het werk hebben met performance te maken?**

- **Kun je zien wat de kunstenaar met het gegeven 'performance' gedaan heeft?**
- **Wat heeft de kunstenaar gedaan met de beelden om dit werk te maken?**
- **Wat denk je dat de kunstenaar uit wilde drukken in dit kunstwerk?**
- **Hoe helpt het inzicht in wat de kunstenaar met het aspect 'performance' gedaan heeft jou, om de betekenis van dit kunstwerk te begrijpen?**

3.8 SPACE (ruimte)

Wat zijn de verschillende betekenissen van het begrip 'Ruimte'? (denk terug aan de opdracht SPACE in klas 2) Hoe wordt ruimte gebruikt in beeldhouwkunst? Hoe wordt ruimte gebruikt of afgebeeld in schilderkunst? Waarin verschilt het begrip 'ruimte' in de kunst, van het begrip 'ruimte' in het dagelijkse leven?

In traditionele tekeningen of schilderijen, zijn kunstenaars vaak bezig geweest met de illusie van ruimte of diepte te creëren op het platte vlak. Zij gebruiken het effect van centraal-perspectief en of licht en schaduw, om deze illusie te maken - of ze maken gebruik van opzettelijke vervormingen

van deze elementen om juist te abstraheren (zoals in de kubistische stijl). In de traditionele beeldhouwkunst wordt er over ruimte gesproken aan de hand van de termen positieve en negatieve ruimte.

Veel hedendaagse kunstenaars werken met ruimte door zich te focussen op de echte ruimte - de dimensies van een ruimte - de ruimtes waarin we ons bewegen in de stad of in de natuurlijke wereld, zelfs de onmetelijke ruimte van de lucht of de virtuele ruimte van het internet. Zij werken met kunstenaars materialen of industriële materialen - van hout en steen tot staal en plastic - om ruimte in te kaderen of om een werk te installeren om zo een ruimte te vullen. Materialen zoals elektrisch licht, film, video of digitale media kunnen ook de ruimte transformeren, documenteren of ruimte creëren. Beschouwers kunnen omgeven worden door het werk, of worden naar een specifieke ervaring geleid het waarnemen van een echte ruimte (denk maar aan de blauwe ruimte van Turrell in De Pont, waar je uitkomt na die hele donkere gang). Als een kunstenaar een werk maakt voor een specifieke ruimte of plek, wordt het installatie kunst genoemd. De meeste installaties zijn tijdelijk en soms hebben zij betrekking op meerdere zintuigen zoals gezichtsvermogen, reuk en gehoor (denk voor geur ook maar aan de ruimte van Wolfgang Laib in De Pont, waar je die zoete honinggeur ruikt)

OPDRACHT: Kijk eens naar werken van en beantwoordt de volgende vragen:

**- Folkert de Jong; Olafur Eliasson; Renate Lucas; Noguchi Rika; Tomas Saraceno; Karen Sargsyan; Tara Donovan; Anish Kapoor; James Turrell; Wolfgang Laib.
Welke elementen van het werk hebben met ruimte te maken?**

- **Kun je zien wat de kunstenaar met het gegeven 'ruimte' gedaan heeft?**

- **Wat heeft de kunstenaar gedaan met de beelden om dit werk te maken?**
- **Wat denk je dat de kunstenaar uit wilde drukken in dit kunstwerk?**
- **Hoe helpt het inzicht in wat de kunstenaar met het aspect 'ruimte' gedaan heeft jou, om de betekenis van dit kunstwerk te begrijpen?**

3.9 HYBRIDITEIT, Hybride vormen van Kunst

Wat is een hybride?

Een hybride is iets van een gemengde oorsprong of compositie, waardoor een variatie of complexiteit toegevoegd wordt aan het systeem. In de wetenschap is een hybride de uitkomst van een genetisch gemanipuleerde plant of dier, speciaal gemaakt om aan bepaalde wensen of eisen te voldoen (waardoor een nieuwe soort ontstaat). In taal is een hybride woord een woord waarin elementen samengevoegd zijn uit verschillende talen. In een hybride auto worden verschillende technieken gebruikt voor de aandrijving (elektriciteit en gas bijv.)

Als je deze definities ziet van het woord hybride, wat zou hybride kunst dan volgens jou betekenen?

In de kunstvormen, kan hybriditeit betekenen dat de traditionele grenzen tussen artistieke media zoals schilderkunst, beeldhouwkunst, film, performance, architectuur en dans vervagen. Het kan ook betekenen dat er kruisbestuivingen ontstaan tussen kunst en andere disciplines, zoals de natuurkunde of de scheikunde of biologie, maar ook de industrie, technologie, literatuur, populaire cultuur of filosofie. Hybride kunstvormen breiden de mogelijkheden in de hedendaagse kunst uit, om te experimenteren en innoveren.

Hedendaagse kunstenaars zijn vrij om kunst te maken met welk materiaal of welke techniek dan ook. Deze vrijheid biedt veel nieuwe mogelijkheden om ideeën en concepten uit te drukken. Maar het roept ook nieuwe uitdagingen, keuzes en beslissingen op voor kunstenaars:

Zou ik een traditionele kunstvorm moeten leren of zou ik werk moeten maken om daarmee nieuwe kunstvormen te ontdekken? Of moet ik beide doen? Hoe kan ik mijzelf definiëren als een kunstenaar, wanneer ik steeds verander van techniek of technieken (her)combineer van binnen en buiten de kunst?

Vervagende grenzen, regels doorbreken en hybride kunstvormen creëren houdt veel kunstenaars bezig op dit moment. Maar betekenis geven - met welke gereedschappen, materialen of technieken dan ook - blijft de kern van de kunstenaarspraktijk. Het is belangrijk als je naar vernieuwende hedendaagse kunst kijkt, om dit in gedachten te houden.

Waarom is het beter om variatie en complexiteit te hebben in de kunst? of in het leven? Waarom is het goed om te experimenteren? Wat is het verschil tussen de wereld van de kunst en de alledaagse wereld?

Het concept van hybriditeit kan toegepast worden op twee aspecten van de hedendaagse kunst.

1: hybriditeit in materialen en technieken en

2: vervagende grenzen tussen disciplines.

Wat doen kunstenaars om kunst te maken? Voor hedendaagse kunstenaars is de keuze voor materialen en media om kunst mee te maken heel erg uitgebreid. Sommige kunstenaars kiezen traditionele media, zoals verf, klei of brons, maar anderen hebben nieuwe of ongewone materialen voor hun werk gekozen,

zoals industriële of gerecyclede materialen, en nieuwere technologieën als fotografie, video of digitale media (deze geven kunstenaars nog meer mogelijkheden om zich uit te drukken). Veel kunstenaars gebruiken vaak meer dan alleen bestaande materialen of technieken en zoeken naar nieuwe manieren waardoor hybride kunstvormen ontstaan. Combinaties van stills, bewegende beelden, geluid, digitale media en gevonden voorwerpen leveren nieuwe hybride kunstvormen op die verder gaan dan wat kunstenaars ooit hadden kunnen dromen.

Hedendaagse kunstenaars voelen zich op hun gemak met wat het beste lijkt om te onderzoeken, en er hun ideeën of concepten in uit te drukken, en gebruiken vaak meerdere, verschillende media en technieken om nieuwe dingen uit te drukken in hun werk. Een manier om hedendaagse kunst te begrijpen, is erop gericht om te herkennen welke media en materialen de kunstenaar gebruikt en erover na te denken waarom de kunstenaar deze gebruikte om ermee te werken.

OPDRACHT: Kijk eens naar werken van en beantwoordt de volgende vragen:

- Friedrich Kunath; Ignacio Lang; Yuken Teruya; Kara Walker; Brian Jungen; Tim Hawkinson; Michel Blazy; Walead Beshty; Thea Djordajdze; Matias Duville; Marc Quinn.

Welke elementen van het werk hebben met nieuwe combinaties te maken?

- **Welke materialen, media en technieken heeft elk van deze kunstenaars gekozen voor zijn/haar werk?**
- **Welke van deze materialen zijn niet-traditionele materialen om er kunst mee te maken?**

- ***Zou je deze werken benoemen als schilderijen, beeldhouwwerken of iets anders?***
- ***Hoe draagt de keuze van de kunstenaar voor het medium, de materialen en technieken***
- ***bij aan de betekenis van het kunstwerk?***

Bron:

Deze tekst is een vertaling in het Nederlands door M.T.A van de Kamp, van de teksten van de website van het Walker Art Center, Minneapolis.

<http://schools.walkerart.org/arttoday/>

Nieuwe elementen voor beschouwing:

Appropriation/ Hergebruik

Hybriditeit

Space (ruimte)

Performance (optreden)

Tijd

Concepten/uitgangspunten:

Bron

Object

Manipulatie

Juxtapositie (naast elkaar plaatsen)

Gelaagdheid

In een nieuwe context plaatsen

Associëren

Fragmentatie

Cultuur

Installatie

Grenzen

Mixen

Sampling

